

Laura SP RIOSU | Mic studiu despre femeile române
(Universitatea din Novi Sad) | din Voivodina¹

Abstract: (Short Study about Romanian Women in Voivodina) The aim of this paper is to make a brief presentation of life stories of fourteen Romanian women born in the period 1921-1974, part of the last century, which affirms the potential, knowledge, spirituality and experience of women of the Romanian national and cultural community in the multicultural space of Voivodina - naive painters, writers, journalists, academics, alpinists, housewives. Using the oral history method, fragments from different aspects of life, such as education, marriage, identity, attitude towards profession and creation, wars, postbellum period, nationalization, colonization and attitudes towards will be presented. Although placed in the same geographical framework - the Voivodina region - wherefrom they originate, and where they belong, the existing recordings reflect similarities, but also significant differences. However, it could be concluded that these confessions are testimonies of time and of the community which those who are telling these stories belong to, in any form and any context - historical, cultural, social and according to value. Bearing in mind the fact that research on this subject is not numerous, we hope that these data about the Romanian women in Voivodina and their experience could serve as a basis for systematic and continuous research in this field. Also, the collected could open many research possibilities in contemporary history, anthropology and sociology.

Keywords: Voivodina, Romanian women, gender studies, oral history, life story

Rezumat: Scopul acestei lucrări este de a prezenta pe scurt povestea vieții a patrusprezece românce născute în perioada anilor 1921-1974 a veacului trecut, care afirmă potențialul, cunoașterea, spiritualitatea și experiența femeilor din comunitatea națională și culturală română în spațiul multicultural al Voivodinei – pictorițe naive, scriitoare, jurnaliste, profesori universitari, alpiniste, femei casnice. Folosind metoda istoriei orale, în articol vor fi prezentate fragmente din diferite aspecte de viață ale interlocutoarelor, precum educație, căsnicie, identitate, atitudinea față de profesie și creație, războaie, perioada postbelic, naționalizare, colonizare, atitudinea față de gen. Deși plasate în același cadru geografic - cel voivodinean - din care provin și căruii îi aparțin, în înregistrările realizate detectăm și asemănări, dar și divergențe semnificative. În pofida acestui fapt, se impune concluzia că aceste confesiuni sunt marcuri ale vremii și comunității cărora acelea care le povestesc aparțin, sub orice formă și în orice context - istoric, cultural, social și ca valoare. Având în vedere că cercetările pe acest subiect nu sunt numeroase, sperăm că datele despre româncele din Voivodina, precum și experiența lor, vor servi drept bază pentru o cercetare sistematică și continuă în acest domeniu. De asemenea, considerăm că materialul colectat deschide și oferă noi posibilități de cercetare în domeniul istoriei contemporane, antropologiei și sociologiei.

Cuvinte-cheie: Voivodina, femeile române, studii de gen, istorie orală, povestea vieții

Preliminarii

În baza rezultatelor recensământului din 2012, în Republica Serbia sunt 29.323 de români (0,41% din totalul populației), cel mai mare număr fiind stabilit în Provincia Autonomă Voivodina. Comparând rezultatele recensământelor anterioare, „remarcăm o constantă scădere a numărului membrilor comunității naționale românești” (Spărosu & Savi 2011, 5). Astfel, în anul 1961 numărul populației românești a fost de 57.259 sau 3,08% din totalul populației, în 1971 - 52.987 (2,71%) -, în 1981 - 47.289 (2,32%) -, în 1991 - 38.809 (1,92%) -, în 2002 34.576 (0,46%). Cauzele reducerii numărului etnicilor români

¹Articol realizat în cadrul proiectului nr. 178002 „Jezici i kulture u vremenu i prostoru” / ‘Limbi și culturi în timp și spațiu’.

sunt numeroase, „cele mai frecvente fiind reducerea ratei natalității, migrațiile economice, c s toriile mixte” (Spariosu & Savić 2011, 5).

De i exist mijloace de informare în limba română (scrise i audiovizuale), „nu putem vorbi despre un interes sporit pentru problemele femeilor române în mass-media; pe de alt parte, de i se poate vorbi despre o activitate publicistic relativ ampl , nu exist nicio ediție dedicat activității femeilor de naționalitate română” (Spariosu & Savić 2011, 5). În plus, în pofida existenței unui număr considerabil de asociații românești, cele femeiești nu sunt numeroase. Totuși, le prezentăm în continuare pe cele mai vechi, menționând că este vorba despre asociații ale femeilor din satele cu populație majoritar românească din Banatul Sârbesc Central:

Asociația femeilor „Bunicuțele” a fost înființată în anul 2003 la Uzdin. Membrele acestei asociații desfășoară o activitate foarte activă dedicat p str rii identității etnice, obiceiurilor și tradițiilor, organizând expoziții de port popular și obiecte de artizanat, precum și evenimente și acțiuni umanitare de colectare de alimente și îmbrăcăminte pentru copiii dezavantajați care frecventează coala din loc. În incinta C minului Cultural se g se te i o camer etno, amenajat în stil tradițional, „decorată” cu costume populare și obiecte vechi, tradiționale. Femeile din asociația „Bunicuțele” realizează o bogată colaborare cu alte asociații de acela i profil, atât din comun , cât i mai larg, pe plan regional.

Forumul femeilor „Luna” din Iancaid este o asociație multietnică, nonprofitabilă, înființată în anul 2000. Membrele acestei organizații depun efort continuu în stabilirea unei societ ți deschise i democratice, în care femeile s fie incluse, într-o egal m sur , în toate domeniile de viață și muncă, în realizarea egalității între apartenenții diverselor comunități naționale și ai grupurilor confesionale, în întemeierea unei societăți fondat pe valori culturale tradiționale și, de asemenea, în adoptarea și aplicarea noilor tehnologii și realizări. Aceste femei își îndreaptă activitatea spre câștigarea unei poziții demne în societate, asupra protecției lor juridice, economice și sociale, realizându- i scopurile prin participarea activ la evenimentele sociale și luptând persistent pentru drepturile lor în comunitățile în care tr iesc i lucreaz .

Grupul de femei multietnic „Seleu ” a fost înființat în anul 1999, fiind totodată și unicul ONG iugoslav dedicat activității femeilor din mediile rurale. Grupul depune efort în a contribui la o emancipare economic a femeilor, mai ales în mediile rurale, pledând pentru p strarea poziției „civilizate” a femeilor în societatea contemporană, indiferent de apartenența etnică, pentru dezvoltarea democrației prin realizarea unui progres economic, dezvoltarea toleranței și cooperării între apartenenții populației autohtone și celei refugiate, crearea condițiilor de transformare a comunităților multietnice într-un mediu democratic, respectând pe deplin drepturile omului, precum și crearea abilităților femeilor de a se organiza și influența schimbările democratice” (Blagojević 2008, 82). Grupul multietnic „Seleus” se finanțează din cotizații, donații, proiecte. Obiectivele propuse le realizeaz prin educații, organizând cursuri de instruire și formare profesională, ateliere, seminarii, tribune, publicații - bro uri, buletine informative, pliante i alte materiale promo -, colabor ri cu alte asociații de profil identic pe plan regional, sau mai larg, la nivel de țară, precum și lucrând la proiecte comune din domeniul ecologiei, s n t ții, emancipării economice a femeilor etc. Femeile din acest grup susțin că proiectele lor au un impact pozitiv, influențând atât activitatea femeilor din comunitatea local , cât i contactele sociale între membrii diverselor grupuri etnice, în timp ce, datorit cursurilor despre trendurile moderne în economie, un num r considerabil de femei a început propria afacere.

Românele din Voivodina: imagini, experiențe, opinii

În pofida existenței unei bibliografii relativ vaste despre românii din Voivodina, numărul lucrurilor dedicate realizărilor și activității cultural-educative a femeilor române este obscur. Totuși, menționăm monografia „Životne pri e žena u Vojvodini. Rumunke (1921–1974)” / ‘Povestea vieții femeilor din Voivodina. Românele (1921-1974)’².

Un număr de patrusprezece femei sunt intervievate, prin întrebări dirijate, dar și prin întrebări libere, care permit relații ample și spontane cu privire la traseul vieții lor. Structura lucrării se bazează pe patru categorii de vârstă, în funcție de anul nașterii persoanelor intervievate: 1921–1938, 1940 – 1949, 1950 – 1959, 1970 – 1979. Subiectele anchetei sociologice provin din localități rurale cu populație majoritar românească, dar și din așezări urbane: Uzdin, Torac, Ecica, Seleu, Nicolin, Vladimirova, Locve, Coței, Vârșe, Zrenianin.

Diferența de opinii, diversă raportare la viață, la familie, la societate:

„creez un imaginar complex, pentru că problemele cu care s-au confruntat în istoria lor personală sunt diferite. Copilăria, adolescența adesea împinsă prea repede în viața adultă prin căsătorii timpurii, plecarea de la sat la oraș, împărțirea obligațiilor casnice cu cele profesionale ori cu pasiunile artistice, munca pe câmp, relațiile cu proprietatea în contextul unor schimbări social-politice brutale se coagulează într-o microistorie a lumii feminine românești din afara granițelor” (Dăruș 2011, 427).

Având în vedere cele spuse mai sus, scopul acestei lucrări este de a prezenta secvențe din povestea vieții acestor femei – pictorițe naive, scriitoare, jurnaliste, profesori universitari, alpiniste, femei casnice și, folosind metoda istoriei orale, prezentăm fragmente din diferite aspecte de viață ale interlocutoarelor - educație, căsătorie, identitate, atitudinea față de profesie și creație, război, perioada postbelică, naționalizare, colonizare, atitudinea față de gen. Le dăm în continuare, cu mențiunea că la începutul fiecărui fragment este trecut prenumele interlocutoarei urmat de anul nașterii dat între paranteze și locul nașterii.

Educația

Marioara (1938), Uzdin

- Coala am făcut-o la Uzdin și am rămas aici la dorința părinților mei. Atunci s-a stins o parte din lumină pe care am avut-o în suflet, am simțit că am pierdut jumătate din ființa mea. Dar mi-am făcut datoria și de fiică, și de soție, și de noră, și de mamă, și nu i-am urât pe părinți din cauză că m-au oprit de la coală. Totuși, am rămas un gol în suflet.

Ana (1944), Uzdin

- Pe vremea aceea fetele nu se duceau la coală. Dar urmând exemplul vecinelor mele care deja au plecat, făceam planuri să merg și eu și le-am spus asta și părinților, deși mi-au găsit un viitor soț. Până la urmă, mi-au permis să încerc, crezând că sunt atât de legată de casă, încât voi renunța, dar nu s-a întâmplat așa... Am fost foarte sărăcuțică, am învățat, însă părinții au hotărât, în urma absolvirii primului an, să mă întorc acasă. Atunci am zis și

² Autoarele monografiei sunt Laura Spariosu și Svenka Savi. Cartea este parte a unui amplu proiect „Povestea vieții femeilor” cuprinzând monografii similare privind viața femeilor din comunitățile minoritare maghiare, slovacă, rutene, bosniacă, romă, dar și din cadrul populației sârbești, devenită acum majoritară în Voivodina; proiectul a fost condus de prof. univ. dr. emerit Svenka Savi, coordonatoarea programului „Ženske studije” / ‘Studii de gen’, care se realizează la Universitatea din Novi Sad. Apărută în limba sârbă, cartea urmează să fie tradusă și în limba română.

mi permit să mai fac un an și a a în fiecare an. Când m-am înscris în anul III, i-au dat seama că e treaba gata.

Fiorela (1957), Vârșeț

- La Ecica am terminat primele patru clase în limba română, iar în clasa a V-a am urmat cursurile în limba sârbă. Începând să frecventez cursurile în limba sârbă, puținii au constatat că nu știu sârbește. Atunci mama m-a obligat să citesc toată lectura de clasa a V-a. Prima mea lucrare scrisă în limba sârbă în clasa a V-a a fost cea mai analfabetă lucrare din clasă; însă două lucrare scrise în clasa a VI-a, a fost cea mai bună.

Căsnicia

Ileana (1942), Vârșeț

- În anul 1980 l-am cunoscut pe viitorul soț, printr-un prieten care a tot insistat să-mi prezinte. După mai bine de un an de zile, am depus actele la Consiliul de Stat, să ne aprobe căsătoria, iar după vreo zece luni am primit aprobarea. Asta a fost undeva în mai și am făcut nunta în iunie 1982. După aceea s-au făcut formele - trebuia să ajung pe 31 decembrie - dar s-a întâmplat ceva la vamă și a ajuns în Iugoslavia abia pe 1 ianuarie 1983. De atunci suntem împreună.

Sofia (1950), Uzdin

- Eu m-am căsătorit, iar fratele meu a rămas în casa părintească. Am primit și partea de avere ce mi se cuvenea, restul a moștenit fratele. Când acum câțiva ani țara a returnat părintelui, totul l-a stăpânit fratele. Atunci mi-am zis: „Am primit partea mea, aceasta și se cuvine fratelui meu; averea mea sunt copiii mei.“

Daniela (1971), Zrenianin

- Nu sunt feministă de alegere, dar îmi place să mă simt liberă și nestingherită. În plus, rigiditatea actului de a se merge la primărie mi s-a părut înfricoșătoare! Cu toate acestea, am decis să o facem din cauza familiei soțului meu, care este foarte tradițională. Înainte de a ne căsători, am făcut formele și am plătit o sumă de bani, jumătate-jumătate, pentru a ne asigura o egalitate în noua situație; și, iată, ne-am căsătorit, iar eu am scăpat cu viață!

Identitatea

Livia (1933), Srećia

- Când este vorba de copii, i-am educat să fie patrioți, să-și iubească țara și să nu uite niciodată că sunt români. Niciodată n-am fost naționalistă. Când au fost probleme politice cu românii, eu am spus că sunt româncă din Iugoslavia, nu din România.

Lia (1955), Zrenianin

- Nu m-am plâns niciodată de poziția mea; de fapt, nici nu am avut ocazie fiindcă nu m-am simțit periclitată. Nu m-am simțit inferioră nici ca minoritate, nici n-am ascuns că sunt româncă, nici nu mi s-a spus vreodată - „tu ești româncă!“ Dimpotrivă, întotdeauna am fost apreciată.

Fiorela (1957), Vârșeț

- De la bunici am învățat să respect tradițiile și obiceiurile noastre românești, mai ales de Paște și de Crăciun. Plecând la Belgrad, la studii, nu am avut timp să merg cu bunica la biserică, astfel că un timp îndelungat aveam senzația că trebuie să fac ceva, dar nu reușesc.

Atitudinea față de profesie și creație

Felicia (1945), Vladimirovaț

- Am luat mai multe premii, dar premiile nu sunt o m sur a lucrurilor. Îns , ele sunt bune pentru c atrag aten ia oamenilor i, atunci, se public mai u or o carte i oamenii au o oarecare curiozitate.

Sofia (1950), Uzdin

- tiu povestea Anuic i M ran, care lucra noaptea i ascundea culorile în fân. Când ai casei s-au trezit într-o diminea , au g sit oile colorate pe bot! Soțu-s u a-nceput atunci s strige la ea, de i pe Anuica n-o interesau deloc oile, ci faptul c i-au distrus culorile! Atuncea a recunoscut c picteaz .

Ioneaua (1953), Co tei

- În anii care urmeaz , m voi ocupa de proiecte care vor fi interesante Uniunii Europene, iar Europa va investi în patrimoniul cultural și protejarea mediului de viață, acestea fiind chiar domeniile mele de interes. A vrea sa las ceva în mo ternire... Nu a dori deloc ca munca mea s fie proclamat drept arlatanie!

Al Doilea Război Mondial

Floarea (1921), Uzdin

- S-a tr it r u în fel și chip! Țin minte că tinerii, printre care și soțul și fratele meu, au fost chemați să meargă pe câmpul de luptă. Însă, au refuzat și s-au ascuns în casa p rinților mei. Sub prag au s pat o groap și stăteau acolo, deși poliția îi căuta insistent. Odata, în timp ce polițiștii au venit în casa, o piatră de sub pragul unde stăteau ascunși a căzut pe găleata cu ap , iar sunetul i-a dat de gol... Astfel i-au descoperit, dar nu i-au dus la lupt , ci la munc , la Panciova.

Silvia (1933), Satu-Nou

- S-a tr it foarte greu din cauz c nu a fost mâncare. Erau restric ii a a c o familie r mânea cu un minim de grâu sau porumb, iar oamenii trebuia s dea totul, pân i ou i lân . Bineînțeles că unii se mai descurcau, dar era greu, greu într-adev r. tiu c b trâna casei mi-a spus c mâncarea de baz a fost - pâine cu prune.

Perioada postbelică

Floarea (1921), Uzdin

- S-a tr it greu de tot, n-a fost mâncare, în plus, era i datoria față de stat! Spre a pl ti, s-a vândut din p mânt, cine nu pl tea, mergea la închisoare; i socrul meu a fost arestat, de aceea s-a vândut p mântul. Țin minte că în vremea aceea o găină a scos optsprezece pui și o dr cuia soacr -mea c , iat , i-a g sit când s scoat atâția pui, pe care nu-i aveam cu ce-i hr ni! Atuncea socru-meu a propus s le dea m lai obținut în urma recoltării sfeclei de zah r; am procedat astfel i au crescut puii. Pâine nu g seai s cumperi, nici f în .

Lia (1930), Nicolinț

- Nu îmi este cunoscut dac înv torii au interzis elevilor s mearg la biseric , îns , cu timpul, această interdic ie a devenit o regul nescris . Cât prive te frecventarea bisericii de c tre cadrele didactice, acest fapt era considerat o înc lcare grav a disciplinei de c tre orice angajat în înv mânt. Se spunea c înv torul sau profesorul care ar fi manifestat sentimente religioase nu putea s fac educa ia tinerilor genera ii. Drept rezultat al acestei

ideologii, bisericile erau aproape pustii, aici nu se vedeau nici copii, nici intelectuali, nici m car în zilele de s rb toare.

M rioara (1938), Uzdin

- Am mers în Pin r i cu colegele de clas , pe vremea când asta n-a fost voie. Uneia dintre ele i-a trecut prin minte s mergem la profesorul nostru, dl. Aurel Oprea. D-lui era vecin cu alți doi profesori, ambii mari comuniști. Bietul om când ne-a v zut, nu tia cum s procedeze... În schimb, auzindu-ne ceilalți doi profesori, au ieșit în stradă și fuga! după noi. Unde s fugim, ce s facem, pân la urm – hai la doamna Elena Vr neanț, care stătea după colț. V zându-ne a a agitate, ne-a întrebat ce se întâmpl ; când i-am spus, a zis s plec m imediat, deoarece poate fi dat afar de la serviciu!

Naționalizarea

Ana (1944), Uzdin

- Am fost foarte mic , dar îmi amintesc când au venit s ia p mântul. Tat l meu, fiind din familie s rac , a venit în casa mamei, care era bogat . i noi am fost pe lista aceea de luat p mânt, dar când au venit, tata le-a zis: „Pute i s lua i, nu am nimica, totul apar ine so iei; eu doar lucrez p mântul i am fata asta.” i cumva, cumva, ne-au ters de pe list .

M rioara (1938), Uzdin

- Tat l meu o fost cardiac, iar bunicul a vândut p mânt i a cump rat trei sute de kilograme de porumb i dou sute de kilograme de grâu, s pl teasc datorie, s nu-l închid pe tata. Am dus-o greu, dar a trecut.

Colonizarea

Livia (1933), S rcia

- Eram mic , aveam doar unsprezece ani, dar îmi amintesc c îi auzeam cum strig : - Oooooo! Am mers împreun cu al i copii s vedem ce se întâmpl . Când colo, ce s vezi: coloni tii cânt i danseaz ! Dar nu aveau l utari, ci cântau cu vocea! i cântau de r suna, c ci a a se cânta i dansa în Her egovina. Atunci, pentru a dep i diferen ele de caracter i obiceiuri, în sat s-a organizat o ac iune foarte bine conceput : a fost f cut o list prin care s-a stabilit care familii de români i sârbi vor între ine rela ii de prietenie. Astfel fiecare familie de români din S rcia trebuia s între in rela ii de prietenie cu o familie de sârbi coloniza i în sat.

Atitudinea față de gen

Felicia (1945), Vladimirovaț

- Cred c nic ieri femeia nu e atât de feti izat - haina, îmbr c mintea - parc e un lucru fiin a aceea în untru! Am v zut cum arat o fat care se ducea duminica la joc. Ea trebuia s stea toat dup -amiaza în picioare i s se îmbrace, pentru c toate hainele acelea s fie m surate cu centimetrul, s nu fie un falt mai mare sau mai lat decât cel lalt, a a c fetele, când intrau în joc, erau ca ni te p pu i! De fapt, ele nu puteau s se demonstreze ca personalit i de sub mormanul acela de haine, de fuste i de catrin ele care trebuia s arate care sunt fete de m ritat, care sunt fete logodite, care sunt în fa a nun ii i care sunt neveste... Aproape ca i când pui o tampil pe o vit !

Teodora (1953), Co tei

- Atâta timp cât e ti de decor i la num r, e bine. Dar, în momentul în care m-am opus președintelui de partid, nu mai eram unul dintre membrii importanți. Am părăsit demonstrativ ședința Prezidiului atuncea când despre colega mea de partid ziceau: - Ce vrea ea, pân ieri f cea cafele, iar acum se ocup de politic ! Aceeași atitudine o simțeam și în Parlament, mai ales la colegii din partidele opuse, care ziceau: - Soția mea e cinstită, stă în cas i are grij de copii! Iar sintagma „cap de femeie” era inevitabil în comunicare!

Considerații finale

Deși plasate în același cadru geografic din care provin și căruia îi aparțin, în înregistrările realizate detectăm și asemănări, dar și divergențe semnificative. În pofida acestui fapt, se impune concluzia că aceste confesiuni sunt mrturii ale vremii i comunității care reia acelea care le povestesc aparțin, sub orice formă și în orice context - istoric, cultural, social i ca valoare.

Având în vedere că cercetările pe acest subiect nu sunt numeroase, sperăm ca datele despre româncele din Voivodina, precum i experiența lor, să servească drept bază pentru o cercetare sistematică i continuă în acest domeniu. La fel, considerăm că materialul colectat deschide și oferă noi posibilități de cercetare în domeniul istoriei contemporane, antropologiei i sociologiei.

Bibliografie:

- Baba, Ioan. 1999. *Lexiconul arti tilor plastici români contemporani din Iugoslavia*, vol. I. Novi Sad: Lumina.
- Blagojevi, Marina. 2008. *Seoske ženske organizacije u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za ravnopravnost polova.
- Bordeianu, Cătălin, Baba, Ioan. 1998. *Antologia literaturii i artei din comunitățile românești, vol. I. Banatul Iugoslav*. Iași: Editura Institutului Național pentru Societatea i Cultura Română.
- Dărbu, Carmen. 2011. *Laura SP RIOSU, Svenka SAVI, Životne pri e žena u Vojvodini. Rumunke (1921–1974)*, Novi Sad, *Futura Publikacije, 2011, 180 p.*, în „Philologica Jassyensia”, VII, 2 (14), p. 427.
- Roșu, Costa. 1998. *Lexiconul jurnalisticii românești din Serbia*. Panciova: Libertatea.
- Spariosu, Laura, Savi, Svenka. 2011. *Životne pri e žena u Vojvodini. Rumunke (1921-1974)*. Novi Sad: Udruženje građana Ženske studije i straživanja – Futura publikacije.